

Geliş Tarihi: 03.08.2021

Kabul Tarihi: 20.09.2021

**AYDIN, ERHAN (2021). BOZKIRIN TANIKLARI ESKİ TÜRKÇE YAZITLAR,
BİLGE KÜLTÜR SANAT YAYINLARI, ISBN 978-625-7201-37-7, 224 SAYFA**

Mustafa Selçuk DİLSİZ*

Türklerin bilinen en eski yazılı belgeleri Köktürkler döneminden kalmış yazıt taşı, kaya kütleleri ve çeşitli nesnelere üzerine oyma yazı sistemi ile yazılmış metinlerdir. Bu metinler Moğolistan'dan Çin'e, Tuva ve Hakasya'dan Kırgızistan'a kadar geniş bir coğrafyada yer almaktadır. Türk dili, tarihi ve kültürü açısından büyük öneme sahip olan bu yazıtların dilini çözen bilim adamı Danimarkalı Türkolog V. Thomsen'dir. Thomsen'den bugüne eski Türk yazıtlarıyla ilgili önemli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Eserini tanıtacağımız Prof. Dr. Erhan Aydın da bu yazıtlar üzerine önemli çalışmalar yapmış ve "Bozkırın Tanıkları Eski Türkçe Yazıtlar" adlı eseriyle bu alana yeni bir katkı sağlamıştır.

Çalışmanın temelini oluşturan eski Türk yazıtları esasen dört coğrafi bölgede bulunmaktadır. Bunlar: Moğolistan bölgesi, Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Tuva ve Hakasya Cumhuriyeti, Dağlık Altay Cumhuriyeti ve Kırgızistan. Bu bölgeler dışında Çin Halk Cumhuriyeti'nde de yazıtlarımız vardır. Elimizdeki "Bozkırın Tanıkları Eski Türkçe Yazıtlar" adlı eser, yukarıda saydığımız bölgelerde bulunan yazıtları bir araya getirerek okuyucuya derli toplu bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Yazar bu eserin amaçlarını şu şekilde belirtmiştir:

Türklerin en eski yazılı metinleri olarak nitelendirebileceğimiz Türk runik harfli metinler hakkında bilgi vermek.

Okuyucunun doğru bilgilerle donanmasına katkıda bulunmak.

Eserin giriş bölümünde, Türklerin ilk yazılı belgelerini Çöyr (Çoyr~Çoyren) yazıtıyla başlatmak konusunda araştırmacıların hemfikir olduğundan bahsedilmiştir. Yazar bu bölümde alan dışından kişilerin, doğru olmayan bilgilerle bilgi kirliliği yarattığını ve bu bilgi kirliliği sonucunda yazıtlar hakkında tuhaf ve rahatsız edici görüşler ortaya çıktığını belirtmiştir. Eserin bir amacı da bu bilgi kirliliğini ortadan kaldırmak, yazıtlar hakkında okuyucuya doğru bilgi vermektir.

Ön söz ve giriş bölümünden sonra "Türklerin En Eski Çağları ve Yazılı Belgeleri" başlıklı bölümde I. Türk Kağanlığından önceki çağlarda yazılı belge olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğu belirtilmiştir. Türkçenin karanlık dönemi olarak nitelendirilen "İlk Türkçe" dönemi hakkında bilgi verilmiştir. Eski Türkçe döneminde tespit edilen bir sözcüğün miladın öncesi ve sonrasındaki ilk biçiminin rekonstrüksiyon" yani "yeniden kurma" yöntemi ile belirlendiği dile getirilmiştir. Tenri sözcüğü yeniden kurma yöntemi ile açıklanmıştır.

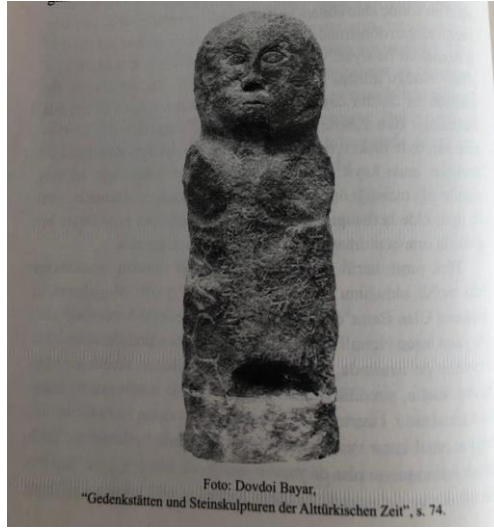
* Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, mustafaselcukdilsiz@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2559-7942>.

Türkçenin Eski Türkçeden önceki dönemlerinden biri olarak kabul edilen ve elimizde herhangi bir yazılı belge bulunmayan T'o-pa devletinin dilinden bahsedilmiştir. Türkçe ve Moğolca arasındaki r/z ve l/ş ses denklikleri hakkında bilgi verilmiştir.

I. Türk Kağanlığı veya yaygın adıyla I. Köktürk Kağanlığı (532-630) döneminden kalan Türk runik alfabesi ile yazılmamış ve dilleri Türkçe olmayan üç yazıt olduğu kaydedilmiştir. Bunlar: Bugut, Zhaosu (Mongolküree) ve Hüyis-Tolgoy yazıtlarıdır.

Çalışmanın ikinci bölümü “*Türk Runik Harfli Eski Türk Yazıtları*” başlıklı bölümdür. Bu bölümün giriş kısmında Türklerin kullandığı runik alfabenin kökeni ve ne zaman oluşturulduğu konusunun tartışmalı olduğu belirtilmiştir. Bu alfabenin İstemi Kağan döneminde Batı dünyası ve onun en önemli temsilcisi Romalılar ile siyasi ve ticari ilişkiler sonucunda icat edilmiş bir alfabe olduğu fikrinin gün geçtikçe yaygınlık kazandığı dile getirilmiştir.

Türk runik harfli metinler içerisinde şimdilik en eski tarihli olduğunu düşündüğümüz Çöyr yazıtı hakkında bilgi verilmiştir.

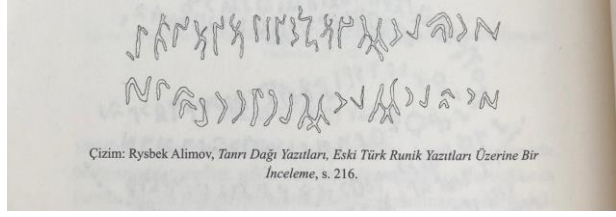

Çöyr yazıtının görseli (s.24)

Bu bölüm içerisinde ele alınan bir başka husus Köktürk adıdır. Bu adın Bumın Kağan ve kardeşi İstemi Kağan tarafından kurulan I. Türk Kağanlığının adından ileri geldiği belirtilmiştir. Ayrıca İltiş Kağan'ın kurduğu II. Türk Kağanlığı veya Doğu Köktürklerinin, ülkemizde Kutluk Devleti olarak da bilindiği belirtilmiş ve kutlug adı açıklanmıştır.

İlgili bölümde Türk runik alfabesinin kökeni ve adlandırılması üzerinde de durulmuştur. Daha sonra bu alfabenin kullanışlı olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır.

Burada ele alınan bir başka konu ise Köl Tegin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarının bulunuşudur. Bu yazıtların bulunuşu hakkında bilgi verildikten sonra yazıtların kim tarafından yazıldığı, anlatılan olayların en ince ayrıntısına kadar nasıl hatırlandığı konusuna değinilmiştir. Bu bölümün son kısımlarında ise bu büyük külliyyat üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların kısa bir bibliyografyası verilmiştir. Detaylı bibliyografya için yazarın Türk Runik Bibliyografyası eserine bakılabilir (Aydın: 2017).

(Talas 9 yazıtının çizimi) (s. 200).

Çin Halk Cumhuriyeti Yazıtları alt başlığında Türk runik harfli eski Türk yazıtlarının bulunduğu bölgelerden birinin de Çin Halk Cumhuriyeti olduğu belirtilmiştir. Bu yazıtların bir bölümünün ilk bulunanlar, bir bölümünün ise yakın zamanlarda bulunanlar olduğu dile getirilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki yazıtların 1898 yılından beri bilindiği ifade edilmiştir. Bu bölgede bulunan yazıtların son olarak Cengiz Alyılmaz tarafından yayımlandığı kaydedilmiştir. Bu bölgede bulunan yazıtların listesi verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: 1.Karı Çor Tegin/Xi'an; 2. Cimsar/Yemiş Tutuk; 3. Çagan Obuga/Yorçı; 6. Yargol; 9. Hoten Çubuğu. Bu bölümde toplam 9 yazıtın envanter kaydı verilmiştir.

Karı Çor Tegin (Xi'an) Yazıtı

Türk Runik Harfli Metin

†? 1

†? 2

(...)

Yeni Türk Harfleriyle Yazımı

1 bo [er] miç-

2 tisi bitiği

(...)

Günümüz Türkçesine Aktarımı

“Bu, er mingtisi yazıtı(dır) (...)

Çalışmanın sonunda kaynakça bölümü yer almaktadır. Eseri, eski Türk yazıtlarına ilgi duyan herkesin okuyabileceği düzeyde kaleme alan Prof. Dr. Erhan Aydın hocamıza çok teşekkür ediyoruz.

KAYNAKÇA

AYDIN, Erhan (2017). Türk Runik Bibliyografyası. İstanbul. Bilge Kültür Sanat Yayınları.

_____ (2021). Bozkırın Tanıkları Eski Türkçe Yazıtlar. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.